

УДК 343.976-055.2

Т.В. Родіонова, здобувач

*Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова,
кафедра кримінального права,
кримінального процесу та криміналістики,
Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65058, Україна*

АЛКОГОЛІЗМ ТА НАРКОМАНІЯ ЯК ПРИЧИНИ ЖІНОЧОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Розглянуто питання залежності певної категорії жінок від алкоголізму та наркоманії як вияву психічних захворювань, що руйнують організм жінки. Аналізуються існуючі проблеми співвідносності соціальної справедливості і кримінальної відповідальності стосовно жінок, які вчинили злочин.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: *алкоголізація, пияцтво, наркотизація, кримінальна відповідальність, жіноча злочинність, жінка-алкоголік, жінка-наркоман.*

Історія свідчить про те, що вже в давні часи був помічений негативний вплив на організм людини алкоголю, наркотичних засобів та інших одурмачуючих речовин. Відомо, що китайський імператор Ву Вонг у 1220 році до н.е. видав закон про смертну кару для тих, хто буде помічений у пияцтві. У Карфагені діяла законодавча заборона пити вино в дні, коли виконувалися подружні обов'язки. Крім того, медики з давніх часів помітили хворобливі прояви в осіб, які зловживали алкоголем. Так, перші згадки про пияцтво як хворобу містилися вже в працях Гіппократа та Галена [2, 10].

Проте особливе кримінальне право засуджує саме алкоголізм та наркоманію, оскільки ці негативні соціальні явища тісніше пов'язані зі злочинною поведінкою, сприяють скоєнню різних злочинів і представляють через це серйозну небезпеку для суспільства й окремих громадян. Тому кримінальне право розглядає пияцтво, алкоголізм і наркоманію як причини й умови злочинів як супутні їм явища. Послаблення певних соціальних інститутів суспільства, значна напруга у суспільстві, тривожність людей, конфліктність у міжособистісних стосунках у сукупності із соціально-психологічними властивостями жінки призводять до значних негативних явищ.

Прийнято вважати, що проблема алкоголізму у жінок стала актуальною в останні три-чотири десятиліття, але це не так. За свідченням багатьох джерел, ще Стародавній Світ знав про пагубні наслідки алкоголізму і пияцтва жінок. У дореволюційній Росії було проведено значну кількість досліджень, в яких велика увага приділялася соціальним причинам жіночого алкоголізму, його кримінологічним наслідкам.

Через низку обставин алкоголізм серед жінок поширюється. В різні роки і в різних регіонах показники відповідної захворюваності серед чоловіків і жінок навіть виявляють тенденцію до зближення. Причому ці процеси набирають силу в багатьох країнах світу і, звичайно ж, скрізь мають значні

криміногенні наслідки. Повної totoжності чоловічої і жіночого алкоголізму, як і чоловічої і жіночої злочинності, не буде ніколи, оскільки дуже великі соціальні і біологічні розбіжності чоловіка і жінки.

Слід відзначити, що приблизно 80% жінок хворих на алкоголізм, мають дітей, які позбавлені елементарного нагляду і піклування. Бідно їдять і бідно одягнені, погано вчаться, постійно порушують дисципліну в школі і громадський порядок. Майже завжди вони є свідками пияцтва, сварок і бійок дорослих, а нерідко і сексуальних актів. Діти в таких сім'ях залучаються до пияцтва і дуже рано починають статеве життя. На жаль в Україні змінюються закони про шлюб, утверджується феномен неповної сім'ї. Майже кожна п'ята дитина народжується у неповній сім'ї. Те, що жінка втратила традиційну роль берегині сімейного вогнища, матері, справедливо розглядається як наслідок зниження жіночої культури, зникнення системи її відповідальності за благополуччя в родині, за результатами моральної деградації її особистості. Негативними наслідками впливу соціальних негараздів на жінок є все більш прогресуючі явища: тяжкі психічні розлади, зловживання алкоголем, наркотичними засобами, моральна деградація, втрата виховного впливу на дітей; ці явища зумовлюють одне одного.

Приблизно кожна третя жінка починає вживати спиртні напої до досягнення повноліття. До 35-40 років вона систематично, майже щодня, випиває. В цьому віці у жінок-п'яниць визначається остаточний розрив суспільно корисних зв'язків, повна деградація, розкладання особистості, ведення антигромадського способу життя [1, 171]. Разом з тим, згідно зі ст. 21 КК України, кримінальна відповідальність настає за здійснення злочину не тільки в стані алкогольного сп'яніння, а також і в стані, викликаному вживанням наркотичних засобів і подібних речовин. Отже, будь – який вид сп'яніння, за чинним законодавством, не звільняє особу, що вчинила злочин, від кримінальної відповідальності; більше того, становить серйозну небезпеку для всього суспільства.

До кримінальної відповідальності притягувалася близько половини жінок-п'яниць, при цьому значна кількість їх скоїла перший злочин до досягнення 30 років, а до досягнення повноліття всього близько 5%. Серед тих, хто скоїв злочини в неповнолітньому віці, чоловіків в два-три рази більше, ніж жінок. Можна передбачати, що через соціальні і фізіологічні причини жінки володіють більшою опірністю шкідливим впливам, і їхня етична деградація потребує більше часу.

Жінки найчастіше скоюють такі злочини: хуліганство, крадіжки, грабежі, розкрадання державного і суспільного майна, зараження венеричною хворобою. Сьогодні кризові явища, що простежуються в усіх без винятку галузях життя суспільства, спричинили особливо гостру реакцію з боку жінок: у дослідженнях кримінологів зазначено тенденцію до зростання агресивних і жорстоких злочинів, вчинюваних жінками. Пояснити такі зміни можуть не лише певні кризові процеси, що фіксуються в економічному, соціальному, політичному і духовному житті суспільства і, зокрема, взаємопов'язане з цим зростання рівня насильницької злочинності, в тому числі жіночої [3, 44]. Найчастіше насильницькі злочини (майже кожен третій) вчиняються жінками в побуті: часто місцем їх вчинення є місце проживання винної, з тією лише особливістю, що родинно-побутова злочинність завжди мала досить

постійну та значну питому вагу серед усієї жіночої злочинності. Близько 90% жінок вчинили вбивство на сімейно-побутовому ґрунті у стані алкогольного сп'яніння. Кожна п'ята жінка, яка відбуває позбавлення волі за вбивство, і кожна третя – яка вчинила крадіжку, хворі на хронічний алкоголізм і також потребують примусового лікування.

Кількість жінок, які вчинили злочини у стані алкогольного та наркотичного сп'яніння коливалось у різні роки як в сторону збільшення, так і зменшення. Так, за даними МВС України статистика наступна:

Статистичні дані щодо вчинення злочинів жінками у стані сп'яніння					
Рік	2002	2003	2004	2005	2006
алкогольне сп'яніння	2059	2325	2720	2345	2073
наркотичне сп'яніння	200	150	144	165	175

Кожна третя із даних осіб вчинила злочин у стані наркотичного сп'яніння та кожна п'ята у стані алкогольного сп'яніння. Кримінологами встановлено факт прямої залежності кримінальної активності від виду тяжкості наркоманії та алкоголізму.

Зловживання спиртними напоями, як і наркотичними або іншими одурманюючими речовинами, знижує самоконтроль людини, розвиває моральну нестійкість, корисливі й агресивні мотиви. У людини з'являється нерозбірливість у виборі засобів для досягнення різних антисоціальних цілей. Мозок людини, отруєний названими речовинами, завжди дає негативні збої у своїй діяльності. Алкоголіки і наркомани інакше, ніж здорові люди, бачать і сприймають навколишній світ, інакше реагують на виникаючі ситуації, інакше будують свої стосунки з людьми. Головне в розумінні джерел кримінально караних дій алкоголіків і наркоманів (у тому числі, звичайно, жінок) – розрив з суспільством, який виникає під впливом алкоголю і наркотиків та буває зазвичай глибшим і стійкішим, ніж у чоловіків. Відповідно їхня соціальна реабілітація протікає набагато складніше. Незважаючи на те, що всі жінки-п'яниці систематично зловживали спиртними напоями, мали у зв'язку з цим багато численні контакти з міліцією і лікарями, велику кількість разів слухали докори рідних і знайомих, піддавалися примусовому лікуванню, – основна частина їх не вважали себе алкоголіками. Цілковито обґрунтована думка багатьох наркологів про те, що заперечення пияцтва відображає збереження у жінок морально-етичних цінностей, прагнення якнайкраще виглядати в очах інших людей. Жінки частіше, ніж чоловіки, переживають почуття провини за наслідки пияцтва, нездатність припинити його, особливо коли це відбувається і на їхніх дітях.

Спеціальні дослідження причин алкоголізації жінок показали, що до основних чинників, які сприяють зловживанню алкоголем та наркотиками, жінки відносять негативний вплив друзів і знайомих, традиції вживання алкоголю, неможливість улаштуватися на роботу, нещастя в сім'ї і родині, родинні негаразди [4, 98]. Посилання жінок на різні психотравмуючі обставини, негаразди в особистому житті є спробою виправдатися, хоча вони усвідомлюють, що неможливо вирішити власні проблеми без допомоги алкоголю.

В Україні алкоголізація жінок прямо пов'язана із зростаючою соціальною напруженістю, численними конфліктами в побуті і на виробництві, де жінки мусять виконувати багато із тих функцій, які раніше виконували чоловіки. Нестійкий економічний стан країни ускладнюється втратою звичних

особистих зв'язків, що спричиняє хронічну психічну травму, депресивні наслідки. Алкоголь має здатність, особливо в несприятливих, незнайомих психотравмуючих ситуаціях, виступати як засіб зняття невпевненості, тривоги, поганого настрою, створюючи суб'єктивне відчуття адаптованості. Якщо алкоголь здатний захистити людину, допомогти їй, він стає найближчим супутником, для придбання якого прийнятні будь-які засоби. Для того щоб його придбати, ці особи вдаються до скоєння майнових злочинів, жебрацтва, заняття проституцією.

Думка жінок-п'яниць про шкідливий вплив на них друзів і знайомих можна розуміти як прагнення їх до спілкування із собі подібними для зняття тривожності і отримання впевненості, утвердження свого місця в неформальному та дуже важливому для них груповому спілкуванні. Саме з ними і ні з ким більше алкоголіки почувають себе в своїй стихії: потрібними, зрозумілими, відчують спільність інтересів, відсутність звичних подразників. Природно, що здійснення протиправних дій у таких групах стає суб'єктивно допустимим навіть для тих, хто раніше таких дій не допускав. Таким чином, алкоголізація у всіх її різноманітних проявах, в основному є способом адаптації, хай і неналежним, але суб'єктивно доцільним і допустимим. За допомогою алкоголю, наркотичних або токсичних речовин, людина знімає тривожність, ніби відсторонюється від внутрішньо неприйнятної для неї дійсності, відключаючи свою свідомість, в якій зберігаються набуті з суспільного середовища соціальні норми і приписи. Якщо соціальне норм, вимог, принципів виявляється в особі неприйнятним, індивід відштовхує його незалежно від того, чи існує воно зовні або всередині нього. Можна сказати, що усунення тривожності будь-яким шляхом (а вживання алкоголю напевно найбільш простий і доступний) виступає неодмінною умовою існування, передусім відчужених від суспільства жінок і стає для них звичайним станом життя. Вважається, що в цьому одна з головних причин того, чому дехто переступає всі людські закони ради можливості доступу до алкоголю або до засобів для його придбання. З іншого боку, постійна алкоголізація сприяє подальшому відчуженню особи, а потреба набутку засобів на випивку (якщо відсутні законні способи їх здобуття) стає домінуючим мотивом для скоєння злочинів і аморальних вчинків. У злочинниць-п'яниць визначається тенденція «плисти за течією», не впливаючи на зовнішні умови і не враховуючи їх у своїй поведінці, втрачаючи контроль над обставинами. Це відображає їх не вміння керувати собою і ухвалювати самостійні рішення. Звідси їх схильність підкорятися негативному впливу інших людей, особливо чоловіків. Низкою наркологічних досліджень встановлено, що багато жінок алкоголізуються під впливом своїх чоловіків, співмешканців, коханців.

Деградація, соціальне зниження жінок-п'яниць відбувається швидше, ніж у чоловіків. У них помітно зростає коло інтересів, зникають колишні культурні потреби, появляється схильність до ведення асоціального способу життя, етичні норми втрачають свою регулятивну силу, відбувається розгалуження нижчих покликань. Зміна особистості і поведінки жінки під впливом алкоголю відбувається за більш короткий період, ніж у чоловіків, від початку його систематичного вживання. Лікарі-наркологи помітили дуже високий рівень формування важких форм алкогольних психозів на основі різкої соціальної деградації. Серед жінок більше поширена «прихована»

форма вживання алкоголю і тому їх знаходять з найбільш важкими формами алкоголізму, в останній фазі хвороби.

Асоціальність поведінки жінки, виникнувши вперше, виявляє тенденцію до подальшого поглиблення, причому як вже вказувалося вище, у жінок цей процес протікає інтенсивніше, ніж у чоловіків, і приводить до тяжких наслідків соціально-психологічного, медичного, етичного характеру. Спочатку розладнюються між особовистістю стосунки хворої з членами сім'ї і рідними, потім ці розлади поширюються на більше коло соціальних контактів, захоплюють сферу трудових стосунків.

Жінки серед наркоманів складають значний відсоток, особливо серед засуджених у місцях позбавлення волі, причому в основному за рахунок останніх зростає число жінок-наркоманів. Включення жінки в наркоманію призводить до значної зміни її особистості і поведінки, всієї системи її зв'язків і стосунків. Аномальність особистості жінки-наркомана (злочинниці) веде за собою необхідність диференційованого підходу до організації профілактичного впливу на неї. Одна з небагатьох робіт, присвячених жіночій наркоманії, — дисертація Басенко М.С., в якій містяться цікаві дані і спостереження про жінок-наркоманів, що скоїли злочин. Наркотизація в короткі терміни може вести до соціальної, психічної і фізичної деградації. Жіноча наркоманія тісно пов'язана з дармоїдством, злочинністю, проституцією. Жінки-наркоманки є групою підвищеного ризику захворювання на СНІД.

За даними цього ж дослідження, переважна більшість жінок-наркоманок перебувають у віці до 30 років; початок уживання наркотиків припадає в основному на період від 15 до 25 років [5,12]. Як серед жінок-п'яниць, серед жінок-наркоманок значну частину складають особи з невисоким рівнем освіти і соціального статусу, без постійної роботи, без певної спеціальності, з низькими заробітками. Згідно з аналізом історії життя засуджених жінок-наркоманок, у 85% випадків вони, ще до залучення до наркотиків, вже мали психологічний комплекс схильності до асоціальної поведінки. Основна частина цих жінок прийшла до наркотиків, для того, щоб випробувати ефект їхньої дії. Схильність до наркотиків включає низку психологічних характеристик, які були спочатку, до хвороби, характерні для жінок-наркоманок. Наркотизація замикає систему основних життєвих орієнтирів і робить комплекс психологічної схильності стійкою функціонуючою системою регуляції поведінки [1, 185]. Формуванню такого комплексу сприяє ряд умов, що супроводжували формування особистості жінок-наркоманок. До них відносяться: виховання, що ґрунтувалося на вуличній компанії, підвищує ймовірність зустрічі з наркотиком; соціальна залежність, що включає моду; наслідування; прагнення зберегти стосунки з партнером; установлення такого способу життя, такого способу здобуття нової інформації, при якій стає ймовірним прояв цікавості до соціально неприйнятних форм отримання нових вражень, таких як наркоманія. Вживання наркотиків призводить до інтоксикації організму, тим самим до зміни біологічної основи психічної діяльності і відображається на індивідуально-психологічних особливостях жінок-наркоманок.

Жіночий алкоголізм і наркоманію медицина розглядає як вияви психічних захворювань, що руйнують організм жінки, визнає особливий вплив цих процесів на її життєдіяльність. Кримінально-правова оцінка вияву психічних патологій, їхнє значення при призначенні покарання є достатньо актуаль-

ною. Слід розглядати факт зловживання алкоголем і наркотиками не лише як обставину, що обтяжує відповідальність, але й як необхідність допомогти цій категорії жінок вилікуватися, повернутися до нормального життя.

Література

29. Антонян Ю.М. Преступность среди женщин. – М., Росс. Право, 1992г. -256с.
30. Лисицин Ю.П. Котыт Н.Я. Алкоголизм: Социально – гигиенические аспекты, 2-е изд., -М.: Медицина. 1983.-264 с.
31. Меркулова В.О. Жінка як суб'єкт кримінальної відповідальності: Монографія. – Вид. 2-е. – Одеса, 2003.-281с.
32. Явчуновская Т.М. К проблеме женского алкоголизма.-В кн.: Личность преступника и уголовная ответственность.-Саратов, 1979. -98с.
33. Басенко М.С. Психологическая характеристика личности женщины, потребляющей наркотики, и ее учет в воспитательной деятельности в местах лишения свободы. – Автореферат дисс. канд. психол. наук. – М., 1991.- 21с.

Т.В. Родионова

*Одесский национальный университет им. И.И. Мечникова,
кафедра уголовного права, уголовного процесса и криминалистики,
Французский бульвар, 24/26, Одесса, 65058, Украина*

АЛКОГОЛИЗМ И НАРКОМАНИЯ КАК ПРИЧИНЫ ЖЕНСКОЙ ПРЕСТУПНОСТИ

РЕЗЮМЕ

Изучение причин женской преступности, связанных со злоупотреблением алкоголя и наркотиков, имеет большое значение для глубокого познания объективных истоков соответствующего криминального явления, а также для выработки предупредительных мер противодействия и профилактики правонарушений женщин-алкоголиков и наркоманов.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: *алкоголизация, пьянство, наркотизация, уголовная ответственность, женская преступность, женщина-алкоголик, женщина-наркоман.*